

X-Prep

Jegyzetek 1997-ből

A XXI. század vizitkártyái

Július 9. Egy év után megint kórházban. Pontosan abban a 67-es szobában fekszem, ahol egy éve is feküdtem. Akkor *Leviticus* (egy verskötet) lett az ittlétemből, most mi lesz? A kioperált gégéjű mérnök helyén Nagy bácsi, egy májrákos, velem egyidős magyar ember fekszik. Sárga, mint a citrom, s a nagy hasa vízzel van tele. Most alszik, szeme felfordulva, tátott szájában sárga, kimeredő fogak – lehet, hogy már meg is halt? A hármaskőn egy süketnéma (a nevét nem tudom, bemutatkozott, de nem értettem, mit mond), a négyesen én, az ötösön egy hetvenéves, szapora beszédű „prešporák” (őspozsonyi polgár), a hatoson egy huszonnégy éves gyomorfekélyes srác. A szobánk és a szomszéd szoba, a 66-os, egymásba nyílnak. A 66-osban elfekvő, haldokló vénemberek (nyolcvan és a halál közt). Ha ki akarok menni, át kell kígyóznom köztük. A borzalmas bűz miatt be kell fogynom az orrom. Nincs kedvem az íráshoz, az élethez sem nagyon. Főleg ahhoz az elképesztő élethez nincs, amely itt, körülöttem zajlik (zajlik?, hm), s rám is vár az időben.

*

Hát valószínűleg nem én leszek, aki átviszi az emberi fajt a túlsó partra! Nagy bácsihoz látogató jött, egy férfi, láthatóan nem rokon, nem családtag, talán a barátja, munkatársa, egykori katonacimborája, mit tudom én. Beszélgetnek (Nagy bácsi csak suttog), aztán kifogynak a szóból, s a látogató csak áll Nagy úr mellett, hirtelen leül az ágy szélére, egyik kezével az ágy innenső, másik kezével a túlsó szélére támaszkodik, mintegy hidat alkot a beteg fölött, mereven néz bele Nagy úr szemébe, s az vissza, nézik egymást szótlanul, de nem fürkészően, nem követelően, nem úgy, mintha a másiknak még kötelessége volna bármit is mondania, inkább csak tágra nyílt szemmel s benne mérhetetlen szomorúsággal vizsgálgatják egymás arcát. S ebben a furcsa egymásba kapcsolódásban van valami az öröklétből, amit én soha nem tapasztalhatok meg, mert nem tudok ilyen kozmikus szeretni, nem tudok úgy senkihez sem kapcsolódni, mint ez a két ember egymáshoz.

Közben Nagy bácsi föltápaszkodik, kikel az ágyból, a kacsát keresi, csupa csont-bőr az egész ember, csak a nagy hasa lóg, mint valami előrevetett, borzalmas, sárga hátizsák. A látogató segít neki a keresésben, s úgy tartja átölelve a

csontvázszerű, halálszín testet, mintha az élet óvná a Halált, hogy szét ne hulljanak a csontjai, hogy ki ne essen a kezéből a kasza.

Míg figyeltem őket, azt hittem, nem evilági együttlétük intenzitását már nem lehet tovább fokozni, de a látogató nem ismer határt: segít kivenni a pelenkánadrágból Nagy úr sárga, petyhüdt hímtagját, szinte helyette vizel.

Nem, ezt nem tudnám utána csinálni, akármennyire is könnyekig meghat a jelenet; bennem mindig volt valami abból a létezéssel szembeni elemi erejű undorból, amellyel Sartre Roquentinje nézi a földből kiborult diófa (gesztenyefa?) gyökereinek a tenyészetét, *viszkózitását*. Akkor sem tudnám a másikat, a másik létezőt így megérinteni, ha tudván tudnám, hogy az emberi élet csak azért maradt fenn ilyen sokáig a földön, mert ezt az undort többen nem érzik, mint amennyien igen.

*

Ó, istenem!, hová tévelyedtem az időben! Az előbb véletlenül egy emelettel feljebb mentem a lifttel, a pszichiátrián szálltam ki, s ha már ott voltam, körülnéztem.

Harminckét évvel ezelőtt ezen az osztályon egyszerre voltam végtelenül kétségbeesett és végtelenül boldog. N., szegény kis N., hol vagy most? Megöregedtél te is? Az én számomra már örökre tizenkilenc éves vagy, és lobogó hajjal-sörénnyel rohansz át a kórházudvaron, elém, felém, akit „eltávozásra” hazaengedett Török főorvos (haza?, a Martinček utcai tizenegy emeletes magányomba; hát ön, főorvos úr, hol van?, él-e még; nézem a táblát, most valami dr. Šucha itt a főnök), s te, szegény kis gyönyörű N. egész idő alatt, míg távol voltam, attól reszekkettél, hogy már nem jövök vissza többet.

Látod, akkor is visszajöttem, s most, öregem megint itt vagyok, de téged már csak az emlékezetemben talállok meg.

Július 10. Egy Diviš nevű pozsonyi polgárral örvendezünk gyakran itt, a 67-esben egymásnak, hogy a politikát és főleg Mečiar-t illetően mennyire azonos a véleményünk.

Azt hiszem, Diviš úr a két háború között idetelepült morvák utóda, magyarul nem tud, erős cseh akcentussal beszél a szlovákokat. Egyébként is hašeki figura, kerek képű, kedélyes fecsegő ember. Kérdelem, rokona-e Ivan Divišnek, a kitűnő cseh költőnek. Ő mindenkinek rokona, aki cseh, mondja, de a magyarokat is szereti, mert azok még nálánál is jobban utálják az oroszokat.

Pan Diviš '68-ban felújította itt, Pozsonyban Hašek legendás asztaltársaságát, a Törvényes Keretek Között Mérsékeltlen Haladók Pártját, erre a prágai tavasz után Husákék elbocsátották állásából (eredetileg ügyvéd volt), s ő, ellenállóként, a föld alá vonult, valóságosan is, mert kazánfűtő lett. Kérdi, nem akarok-e a TKKMHP tagja lenni, mert azt semmilyen hatalom nem szüntetheti meg: amíg ő él, addig egy tagja mindig lesz. Mondom, akkor már két tagja van, engem is besorozhat. De rövidítsük le a pártunk nevét Hašek Pártra. Javaslat, *pane*, elfogadva, mondja. Kezet fogunk, s nagyot nevetünk.

Ha már pártunk van, akkor köztársasági elnököt is kell jelölnünk (most a kinti szlovák politikusok is ezzel szórakoznak). Ő Švecet, a Comenius Tudományegyetem rektorát, én Ladislav Kováčot, a tudós biológust javaslom. Örülünk, hogy milyen okosak vagyunk, mindketten tudós elnököt akarunk magunk fölé, s ezzel be is biztosítjuk pártunk választási vereségét, mert Szlovákiának ma mindenki kell, csak tudós nem.

Mindennek tudok örülni, ha éppen nem zúg a boreas a hasamban. Az előbb például majdnem elsírtam magamat az örömtől, mikor megtudtam, hogy a süketnéma szomszéd lánya (itt volt az előbb, egy óráig beszélgetett az apjával, hangtalanul, a süketnémák mutogatós nyelvén) nem süketnéma, hogy egészséges, sőt hogy éppen nagyon is fel van vágva a nyelve, s már vőlegénye is van, nemsokára meglesz a lagzi, mert útban van a gyerek (már látni a hasán).

Mindezt a lánytól tudtam meg egy perc alatt! Hát nem gyönyörű: olyan nevet is tovább lehet örökíteni és meg lehet szólaltatni, amelyet az eredeti gazdája soha ki nem mondott, mert nem tud beszélni!

Kérdem a beszédes, mosolygó lányt, nem akar-e belépni pártunkba, a Hašek Pártba. Ha ő lehet a pénztáros, mondja, akkor szívesen. Ebben maradtunk.

Ott bazsalyog mellettünk a süketnéma apa is, tetszik neki, hogy a lányával ilyen jól megértjük egymást. Vállon vereget, s elismerően mondja a lánynak: „vaki pitovatel!”. (Azt akarná mondani, hogy „vel'ký spisovatel”, azaz „nagy író”, ezt én is megértem, mert a kezével is mutatja, hogy mit mond: úgy tesz, mintha írna.)

Július 19. Krúdyt olvasom, immáron itthon. A XIX. század vizitkártyáiban írja: „Szeretném elmondani a fiamnak vagy egyéb maradékomnak, hogyan emlékezzünk mi, elhalványuló tizenkilencedik századi magyarok Ferenc Józsefre.”

Ha a XX. század 1989-cel valóban véget ért, akkor mi, idősebbek immár „elhalványuló XX. századi magyarok” vagyunk. Kutya kötelességünk emlékezni a XX. századra, mert más nem teszi, nem teheti meg helyettünk: a posztmodern „XXI. század” fiai/lányai nem tudnak hitelesen emlékezni. A „hitel” személyhez kötődik, a posztmodern író pedig személytelen. Emlékező számítógép inkább, mintsem emlékező ember. Az emlékező hiteles személyét eltakarja a mesterkedés, a gépkezelés, a processzorok, a számrendszer, az elektronikus jelnyelv.

De legalább mi, idősebbek, valóban XX. századiak vagyunk? Nagy a gyanúm, hogy a XX. század (főleg a második fele) úgy múlt el, hogy még „elhalványuló magyarok” sem maradtak utána. Nincs, aki emlékezzen reá, tehát nem létezik. Már mi is csak a nyúl farknyi „XXI. századra”, azaz az 1989-től máig eltelt szűk évtizedre emlékezzünk. Arra a XXI. századra tehát, amely naptárilag még el sem kezdődött, hisz hol van még 2001!

Bennem valahogy így él a „XXI. század” kezdete: a román diktátor egyenesben közvetített kivégzése a tévében, a szerkesztőségekben a régi Remingtonok, a hagyományos írógépek helyén megjelennek a számítógépek, s az utcán az álturisták: a fiatalok egyszeriben randira is hátizsákkal, bakancsosan sietnek. S mi, XX. századi magyarok hirtelen, de jól láthatóan halványodni kezdünk.

Szigliget, 1977. július 6.

(Az évszám helyesen természetesen 1997; elírás, de beszédes elírás; T. Á.)

Kedves Árpád!

Röviden írok; a beteg ember Harpagon, kapzsin markolja kincset érő perceit. Száz évvel ezelőtt találkoztunk utoljára valamelyik költőtalálkozón, Pesten? Füreden? Már nem emlékszem... Ha beszélünk is egymással, szavaink belevesztek az általános locsogásba. Mindazonáltal azt már egy ideje tudom, hogy belőled érett, keserű, mélyjáratú költő lett, saját középvilággal, melyben a fondor Octavianus Caesarnak a derék dilettáns, Kappus kapitány a szomszédja. Rokonszenvvel és élvezettel olvastam a Leviticust, megtisztelő, hogy ilyen verskötetben kétszer is előfordulok verstárgyi minőségben.

Minden jót és barátsággal üdvözlő:

Orbán Ottó

Pozsony, 1997. július 19.

Kedves Ottó,

nem száz éve, csak ötven, s nem költőtalálkozón, hanem a Kortárs szűk folyosóján találkoztunk utoljára. Úgy kérdeztem Tőled, hogy hogy vagy?, hogy közben összeért a hasunk. A többi rendben. Nagyon köszönöm a válaszodat.

Jó barátsággal:

Tőzsér Árpád

Július 20. Ki írta le először rólam, hogy „fanyar költő”? Nem emlékszem, de azt tudom, hogy utoljára Reményi József Tamás és Orbán Ottó nevezett annak, ez utóbbi a néhány napos levelében... (Bocsánat, megnéztem, O. O. nem „fanyart”, hanem „keserűt” ír, ami persze ugye egyre megy.)

De hát kell-e fanyarabb költészet Szijj Ferencénél, Podmaniczky Szilárdénál, Kukorelly Endréénél, Kemény Istvánénál?! S ők még csak nem is hatvankét évesek, s feltehetően krónikus hasnyálmirigy-gyulladásuk és diszpepsziájuk sincs. Majd megnézem őket hatvankét éves korukban, kórházi kezelés után. (Sajnos, nem nézem meg, mert hol leszek én már akkor, mikor Kemény István hatvankét éves lesz!) Ők most még csak játsszák a vegetáló véglényt (meg kell hagyni, eléggé meggyőzően), Estragonoknak meg Hameknek stilizálják magukat, talán várnak is valamire, de nemigen lehet tudni, mire, sem *Godot*, sem a *Végjáték* fináléja nem akar jönni, szellemi-kukázgatnak, érzelmi-vegetálgatnak hát. Amit Babarczy Eszter velük kapcsolatban (Bataille után szabadon) „belső tapasztalásnak” nevez (lásd: *A belső tapasztalás*), az ennek a belső kukázásnak, vegetációnak a tapasztalata.

Mindenesetre nem sértődnék meg, ha a szép kis kritikusó mint „fanyar költő” engem is felvenne a listájára, a fentebb felsorolt kedvencei közé.

Július 23. Ez majdnem annyi, mintha a Halál, a végső útra csábító vén kapitány vigasztalgatna! A lexikonokból kibányásztam, hogy a bélgörcsöket leggyakrabban az alacsony vércukorszint és az uremikus állapot okozza. És hirtelen megnyugodtam. Hisz az urémia nekem régi ismerősöm! Mióta apám urémiában meghalt (1960-ban), s tudom, hogy nekem is mindkét vesém policisztás, fel vagyok rá készülve. Az urémia nekem már szinte barátom. Hja, az Urémia?! Akkor minden rendben, az jöhet (azt ma már tudják kezelni, mondják az orvosok)! Már azt hittem, hogy hasi sztóma fenyeget, hogy én is olyan nyomorult módon műlok ki, mint Bondarčuk úr, aki a kórházban, a halála előtt, reggelente mindig a szemem láttára üritkezett, láttam, amint a hasára erősített tasak megtelt híg, bugyborékoló latyakkal; vagy úgy káromkodom ki magamat a világból, mint Baka Pista *anno*, aki „*gyakorta véreset szart*”. De nem, én „csak” urémiában fogok megdögleni, kifeszülök a görcsös fájdalomtától, „*mint húr, ha pattan*”. Előtte meg még valószínűleg megküzdök az ökörnagy fekete hangyákkal, azokkal, amelyekkel apám küzdött a halála előtt. (Kórházi szobatársai a halála utáni napon azzal fogadták anyámat, hogy ne sírjon, jó asszony, neki már megváltás volt a halál, lázálmban mindig nagy, fekete hangyákról kiabált valamit.)

Egyedül vagyok itthon a napsütéssel és Baka István verseivel:

*Körülbemperegted a fákat,
Leráztad irtózatod,
Szabad vagy – borpaszodban már csak
A belek láncát lóगतod.*

Engem elhagyott a vers is. Nem tudok olyan eleven, mozduló szöveget teremteni, amely oldhatná a magányomat, az irtózatot. Vágyakozva figyelek-fülelek minden zajra-zörejre-moccanásra, amely a külvilágból jön: az autók zúgására, a szomszéd kislány sírására, a férgek ijedt cikázására a véce falán.

*

Kertész I. *Valaki mása* az elbeszélő feleségének halálával végződik. Mikor odaérek, mindig összecsapom a könyvet: nem bírom befejezni az olvasást. Az a „*vastag levegő*”, amely a várószobában van (míg az asszonyt bent vizsgálják, s már számos jelből bizonyos, hogy halálos beteg), sokkal elviselhetetlenebb, mint a valóságos halál.

Miért vajon?

Mert a valóságban nincsenek „halálbiztos” sejtetések. Ott a remény még az utolsó másodpercben is él.

Mikor a kórházban Nagy bácsi meghalt mellettem, úgy éreztem, hogy az csak egy fikció, hogy nem igaz, amit látok, csak olvasom, s nem élem (igaz, hogy Nagy úr valóban nagyon valószínűtlenül halt meg: a nagy csendjében egyszerűen véglegesen elhallgatott), s ezzel szemben Kertész Imrét érzem olyan súlyos valóságnak, amelynek semmi köze az olvasmány élményéhez.

Július 24. Állok valahol Duba Gyulával az idő mélységes mélyében, mint egy kútban. De ennek a kútnak a falai emeletes házak, a feneke utca s tartalma a városi jövés-menés, a *most* összekeveredik bennünk paraszti-falusi múltunkkal.

Állunk, és arról értekezünk, hogy a paraszt és a polgár pontosan abban különbözik egymástól, amiben a falu és a város: a faluban áll az idő, a város falai-ban, vezetékeiben zümmög a múlt, jelen és jövő árama, s a kőházak akkumulátorokként raktározzák el a korok energiáit, vegyi folyamatokká alakítják a történelmet. S nemcsak a nagy közösségek, a társadalom, a nemzet, az osztály történelmét, hanem az egyes ember történetét is: itt minden ház névre szóló történelemtároló hely.

Mennyi energia, erő, istenem!, mennyi történelem van csak egyetlen házban is. Umberto Eco mondja, hogy azért hisz a halál utáni létben, mert a világűr mélységeiben lennie kell valaminek, amit megélt életünk elemei alkotnak: emlékek, gyötörő lelkifurdalások, szenvedélyek és szerelmek. A város a halál utáni lét (is).

Nem tudok úgy járni-kelni Pozsony házai között, ebben az eleven akkumulátorban, hogy ne érezzem a halál utáni (és születés előtti) létnek, a történelemnek az áramutéseit.

Radnóti Sándor írja valahol: a zsidóságot az emlékezete tartotta fenn.

Az európai polgárt mint olyat szintén az emlékezete konzerválta. De ő nem a Bibliában tárolta az emlékeit, hanem a kőházakban. Jakab bíró, a pozsonyi reneszázs óvárosháza egykori építője van olyan elektródja a világ-akkumulátornak, mint Jeremiás próféta.

Az architektúra, amint Goethe mondta, megfagyott zene. És megfagyott történelem, irodalom, képzőművészet, filozófia, szociológia, néprajz stb., mondom én.

Csak fül, szem, értelem, időérzék kell hozzá.

Augusztus 4. Ha a szerencsétlen emberfia több hónapos gyötrelém után végre istenesen kiürítkezik, akkor megérti, hogy Esterházy Péter a *Bevezetésben*, miután vitriolos mosolyával kimosolyogja és átírja az egész világirodalmat (könyvének pontosan ez a csúfondáros-svihákos-bölcs-kozmikus grimasz a struktúrája), miért írja le a könyv egy helyén egyetlen komolytalan nyikkanás nélkül a teljes Miatyánkot, miért éppen ezen az arche-szövegen nem változtat egy betűt sem.

Én annak idején a vécén ülve tanultam meg újra imádkozni. Aranyérműtét után voltam, s csillagokat látva az erőfeszítéstől és a hasító fájdalomtól a szám egyik szélével szentségeltem, s a másikkal a Miatyánkot mondtam: *Miatyánkisten / kivagy a mennyekben / szenteltesékmega teneved!* Így, azzal az „ortográfia-*fiával*” s dikcióval, amellyel gyermekkoromban megtanultam, darabos, expresszionista szabadverssé káromkodva-sóhajtvá-nyűszítve a szent szöveget.

Augusztus 4. Egészséges, munkában eltöltött nap volt a mai. Kívánok magamnak minél több ilyet!

9,15-kor már Erdelský Ivánnál, fogorvos barátomnál voltam, aki nagyapa lett, s jókedve volt. Egyébként szabadságon van, csak a kedvemért jött be a rendelő-

jébe. Míg a fogamat csinálta, szójátékokat gyártottunk. Iván kezdte (aki abszolút kétnyelvű, apja szlovák, anyja magyar volt), azt mondja: a gyermek füttyölője műremek, a férfi remekmű, az öregemberé pedig emlékmű. Aztán én folytattam egy idétlenebb szóviccel: előhúztam egy flaskát, mondván, hogy a keresztelőn majd e vodkát „iván” (az Iván névre célozva!) gondoljanak rám is.

A városban találkoztam Szigeti Lacival, de csak úgy, autóban ülve kiabáltunk át egymásnak. Szinte csak a szájáról olvastam le, hogy menjek be a Kalligramba, mert a *Tedeum és rekviem* (egy Pozsonyról szóló esszém) szlovák fordítása már kész van, s át kell nézнем. Száguldoztunk egymás mellett, hol ők hagytak el engem (a Kalligram titkárnője is ott ült az autóban), hol én őket. Élveztem a dolgot, így élnek az egészségesek és erősek, gondoltam.

A fogorvostól tehát egyenesen a Kalligramba mentem, ott Rudo Chmellel, Farnbauer Gáborral és Hizsnyai Zolival találkoztam, arról beszélgettünk, hogy milyen hatást gyakorolt Mikszáthra a szlovák folklór, hogyan termékenyítette meg az író magyar nyelvét a szlovák nyelv, s hogy a szlovák Milka Haugová magyar verseiben is valami hasonló történik.

Aztán beugrottam még az egyetemre, a postarekeszemben két fontos levelet is találtam: az egyiket Balassa Pétertől, a másikat Esterházytól. Mindketten vállalták az előadást a készülő Cselényi-konferenciánkra, amelynek a hatvanéves Cselényi Laci tulajdonképpen csak névadója, gyakorlatilag az avantgárdról mint olyanról lesz ott szó. Ha minden jól megy, hidat verünk az avantgárd és a posztmodern közé. Ugyanis Balassa Péter a *Plusz-mínusz posztmodern* című tanulmányában azt írja, hogy „Nálunk... a posztmodernnek tulajdonított radikálisan új (a betvenes évekből) valójában egy elfelejtett és vétkesen elhallgatott batvanas évekbeli késő avantgárdnak... köszönheti mindenét: újdonságát, viszonylagos elfogadottságát, saját magát”.

Jelen lesznek Papp Tiborék is, itt az ideje elégtételt adni a párizsi Magyar Műhelynek.

Még estére is jutott vidámság. A *Pillangó* került a kezembe: „Mindig azt mondta az ő apja, hogy egy legénynek nem szabad elveszteni a büszkeségét, míg a férfiasságát el nem veszítette... Nem megyek többet utánad, míg nem sikótól értem...”. Nem sikótól értem! Meg kell a szívnek szakadni! S ehhez egy kis Baudrillard. (Interjú vele az ÉS-ben.) A filozófus szerint már annyira mesterséges világban élünk, hogy nincs cselekvési lehetőség, tehát az Én, a szubjektum sem létezhet.

Fichte még csak az Énen kívüli világot tartotta nem létezőnek, de már tőle is azt kérdezték: S mit szól ehhez a felesége? S van-e vajon Baudrillard-nak felesége? Nem csak az impotencia takargatása-e a posztmodern filozófia?

A nap balance-a tehát: Szigeti Laci, Rudolf Chmel, Esterházy Péter, Papp Tibor, Móricz Zsigmond, plusz-mínusz Baudrillard.

Augusztus 17. Ács Margit írja Orbán Ottó *Hallod-e te sötét árnyékjáról* (a jó múltkor Á. M. megígérte, hogy az én kötetemről is ír, nem is lenne rossz, a „posztmodern” kritika sivatagában meglepően friss szemmel nézi a verset): „mint regényíró a figurát, úgy munkálja ki a versben a saját lényét” (mármint O. O.).

Hasonlót gondoltam én a napokban az egyik kritikusunkkal kapcsolatban: lihegve jelenti, hogy mennyire új a költő, akiről ír, hogy „jelenetezik”, szerepeket játszik, többszólamúvá igazítja a szövegét, holott azt kellett volna írnia a poétáról, hogy semmi új a nap alatt: ezek tulajdonképpen a próza (az epika) módszerei. A költők egyre inkább a prózához (az epikához) igazítják verseiket, a prózaírók és tudósok eszközeivel élnek.

S Orbán Ottó kötete kapcsán azt is el kellene mondani, hogy a költő, paradox módon, egyszerre bizonyít két dolgot: akaratlan azt is demonstrálja, hogy a pusztulás költészete unalmas is lehet, hisz a romlás általában mindig egyféleképpen zajlik, de azt is meggyőzően bizonyítja, hogy az élet billió lehetőségben és megvalósulásban tobzódik, s a költészet nem más, mint a lehetetlen megkísértése: a „billió” egységbe állítása. Hartmann értelmében: *„Az egység annál erőteljesebb, mennél gazdagabb és többreű a sokféleség, melyen úrrá kell lennie.”*

Augusztus 19. Kikapcsoltam a rádiót, egy szó csonkán, fél szárnyon verdes a levegőben: Szar—. Vajon mi lett volna a folytatása, ha ketté nem tépem? Sohasem tudom meg, marad úgy, ahogy kimondatott, illetve ahogy ki nem mondatott. Valami, ami eredetileg lehetett akár görög királyfi (Szarpédón) vagy mondjuk szardellapaszta is. De most már örökre a bélsár állapotában marad. Szarrá vált.

Apám szokta mondani, ha nagyon nem tetszett neki, amit csinálok: Szarrá válsz, fiam! Így, két r-rel. Pedig nálunk egyébként nem duplazzák a mássalhangzókat. Voltak apámnak ilyen érthetetlen, megmagyarázhatatlan dialektizmusai. S én talán a mai napig nem fogtam föl, hogy sem apám, sem anyám nem volt péterfali, hogy már mindketten felnőtt korukban települtek be a faluba. A falu ezt tudta, én nem tudtam, vagy ha tudtam, nem hittem el: nem az én életemben, hanem azokban a mitikus, születésem előtti időkben történt, amely vagy volt igaz, vagy nem, amelyet nem megélni szoktunk, hanem kitalálni és megírni.

Augusztus 22. Régen volt ennyire béke. Bennem s a környezetemben. Tettem egy körutat. Így, esténként, néha szoktam. Megkerülöm a lakónegyedünket, az egész Dolné honyt. Valamikor püspöki és vereksyei szántók voltak itt, a két Pozsony melletti falu közé szlovák nagyváros épült, s ezzel megpecsételődött a sorsa a két magyar településnek. Az egykor Alsóvadászi nevű dűlőből Dolné hony (a név az Alsóvadászi tükörfordítása) lett. A városnegyed Pozsony része, de már a Kis-Dunán innen, tehát jócskán a Csallóközben van. Huszonegy éve lakom itt, s jó, ha öt-hat mondatot leírtam erről a – szülőfalum után – legállandóbb lakhelyemről. Péterfaláról könyveket írtam össze, Dolné honyról semmit.

Szóval kerülöm a lakónegyedet, béke van, csönd van, nyitott ablakok mögött gyermeknevetés, felnőttbeszélgetés, az utcaszögleteken lányok, fiúk csoportosulnak, beszélgetnek. Valódi béke, sőt idill. De elég lenne egy hirtelen tömeges hasmenés hozzá, hogy megszűnjön a béke, hogy Trójában kitörjön a háború.

Hogyan is volt Trójában? Hogyan „lett” háború annak ellenére, hogy Andromakhé, Hektór és Giraudoux meg volt róla győződve, hogy „nem lesz”? Persze, Heléna miatt: *„Nincs többé méter, gramm és mérföld. Csak Heléna lépte, Heléna*

könyöke, Heléna pillantása és Heléna hangja.” Ezek kétségtelenül Shakespeare-erejű és -szépségű szavak. Giraudoux mégsem Shakespeare. Miért nem? Mert „rossz végtelennel” dolgozik. Andromakhétól Démokosz, az őrjöngő provokátor-költőig, a „nem lesz háborútól” a „lesz háborúig” minden mindennel összefügg, minden jelenet szervesen következik az előzőből: minden a „lesz háborút” közelíti. Shakespeare-t nem lehet kiszámítani, ő halmazvégtelenben mozog. Ott egy véletlen hasmenésnek legalább olyan súlya, szerepe lehet, mint Heléna szépséges könyökének.

*

P. Cs. (diákom) diplomamunkáját olvasom Németh László négy regényéről. A dolgozat gyenge kompiláció, de az idézetei rádöbbenek valamire: Mészöly előtt Németh László volt az egyetlen egzisztencialista regényírónk. Az élettenyészet „viszkózításától” csak Kárász Nelli iszonyodott úgy, mint Sartre Roquentinje, csak Kurátor Zsófi nézte olyan könnyel Sanyika (a gyermeke) sírbatételét, mint Camus Meursault-ja az anyja koporsóját. S a *Gyász és Iszony* már csak azért is egzisztencialista mű, mert a társadalom Kurátor Zsófi és Kárász Nelli számára is nem-tulajdonképpeni-lét. Olyasvalami, ami meghamisítja a Németh Lászlónál valamiféle „arche-léttel” adott örök-emberi alkatot.

Az állóvág

Augusztus 27. Zalabai Zsiga idegszanatóriumban! (mondjuk a hallgatóinknak, de tulajdonképpen alkoholelvonó kúrán van), nekem kell helyette stilisztikából államvizsgáztatnom. Kidolgoztam a hallgatóknak egy tizenkilenc kérdésből álló vizsgatémakört, s közben rájövök, hogy milyen hiányos a tudásom stilisztikából, s hogy milyen súlyos tudományos munkát írt a trópusokról tizenhat évvel ezelőtt Zalabai. A mai Zsigát ismerve szinte hihetetlen, hogy ezt a könyvet ő írta. Bár az általa ajánlott „kettőskép” kifejezés (a „szókép” helyett) kicsit tautologikus, hisz melyik az a trópus, amelyik nem „kettős”, azaz nem kételemű? A „szókép” kifejezést nem lehet eldobni, hisz az azon túl, hogy a „-kép” tagjánál fogva természet-szerűen jelzi a trópus kételeműségét, pluszban azt is közli, hogy itt nyelvi képről, „szóban” rejlő képről, s nem képzőművészeti vagy egyéb ikonról van szó.

Meg arra is rájövök a stilisztikai irodalmat tanulmányozva, hogy mennyire képlekeny, szétfolyó diszciplína a stilisztika, hisz például a szótan és mondatan stilisztikája ha akarom, vemhes (azaz stilisztika), ha nem akarom, nem vemhes (azaz grammatika). Mitől stilisztika például az, ha egy kijelentő mondatról megállapítom, hogy kijelentő mondat, s kijelentem, hogy a használata a nyugodt, szenvedélymentes, tárgyilagos közlésekben helyénvaló? Ennyit (s persze még sokkal többet) kell tudnia minden becsületes nyelvésznek, sőt nyelvtanárnak is.

Most kezdem megérteni Török Gábor harminc évvel ezelőtti követelését: „*Osztatlan filológiát!*” (*A líra: logika*, 1968). A mai „stilisztikusok” közül azonban csak Tolcsvay Gábor szívlelte meg Török egykori intését. Pedig valóban remény-

telen, tehát felesleges, sőt káros kettébontani azt, ami összetartozik. De hogyan vizsgáztassak én „osztatlan filológiából”, mikor Zalabai hagyományos stilisztikát tanított a gyerekeknek?

*

Az előbb gyönyörű dolgot láttam az ablakomból: a vízvezeték-szerelő (a hatodik emeletről) kislát (lehet olyan másfél éves) elindult. Állt a férfi a kicsivel az én Škodám mellett, a felesége meg két méterrel odább, a saját kocsiujknál, s a fiúcska addig kapaszkodott a férfitől az anyja felé, hogy egyszer csak elindult.

Egészen fellelkesedtem: nem minden nap látni, hogyan lesz a négy lábon közlekedő hominoida-kölyökből *pithecanthropus erectus*.

Augusztus 29. Az augusztus 8-i ÉS-ben Darvasi László arról a megilletődöttségéről ír, amit akkor érzett, amikor az egykori nagy futballista, „a Karcsi” vissza-köszönt neki az utcán: *„S akkor azt éreztem, amit kicsi serdülőként egyszer, amikor edzés közben megállt mellettem, és passzolgatni kezdett velem... És mindegy volt, hogy lát-e engem – bőbörgő kis csipaszt – a Karcsi vagy nem, ha egyszer passzolgat velem.”*

Az irodalomban fordított a helyzet: a kiérdemesült „Karcsik” ma epedve várják, hogy a „kis csipaszok” passzolgassanak velük.

Mikor volt nálunk utoljára ilyen fordított világ? Nem emlékszem ilyesmire. Esetleg az irodalomtörténetből rémlik valami: az Aurora idején a Döbrentei-féle írók végképp a perifériára szorultak, de az új lapban nemigen volt kíváncsok az akkor még javában élő és alkotó Kazinczy, s Berzsenyi, Batsányi sem. Ez utóbbiak hiába várták, hogy a „kis csipasz” Kisfaludyék, Bajzáék, Kölcseyék, Vörösmartyék „passzolgassanak” velük, a „kis csipaszok” számára az idősebbek egyszerűen megszűntek létezni.

S mindebben a legnagyobb baj nem az, hogy a „kis csipaszok” olyanok, amilyenek (bár őket is fenyegeti több oldalról is a „Karcsi-lét”: mintha túlságosan is *„egy kapura játszanának saját magukkal”* – Láng Zsolt írta ezt egyszer a tatabányai író-táborban egyedül pipázgató Radnóti Sándorról –, s a „Karcsik” megtagadásán túl nincsenek nekik – nekik sincsenek! – saját eszméik, mitológiájuk; reformnemzedék Ők, de Széchenyi és Kossuth nélkül!), szóval nem a „kis csipaszokkal” van itt elsősorban baj, hanem a „Karcsikkal”, azokkal a jobb sorsra érdemes idősebb írókkal, akik elfogadták „Karcsi-létüket”, meghatározhatatlan priusosságukat és függőségüket a „kis csipaszoktól”. Büntudatuk van, de nemigen tudnák megfogalmazni, hogy miért.

Tény, hogy mi, akik a hatvanas és hetvenes években voltunk fiatalok, nem mondhatnánk el, amit Platón modott Szókratészről, hogy tudniillik hálát ad az isteneknek, amiért Szókratész korában élhetett, vagy amit Balassa Péter és Fogarassy mondott egyszer egymásnak: érdemes volt élni, mert kortársai lehettek a *Bevezetés a szépirodalomba* és az *Emlékiratok könyve* szerzőinek. A mi korunknak nem volt Szókratésze (Esterházyja és Nádasja talán még lett volna, de egy egész társadalmi rendszer, akadémiák, egyetemek, lapok, kiadók dolgoztak raj-

ta, hogy ne lássuk meg őket), s következésképpen a hatvanas–hetvenes éveknek most mítosza sincs.

Csak talányos bűntudata van. A túlélőiben.

Akik, ha adnak magukra valamit, megpróbálnak a „túlélésükből” irodalmat csinálni, ha nem, megpróbálják a „kis csipaszok” csukáit fényesíteni. Mint Kazinczy *Ál-lovagja*:

*Nyargala s orra bukott, s arcát bevarazza, de hogy lásd,
Hogy lovag ő is volt, – íme, keféli fakód.*

*

Tornyosulnak az asztalomon az elolvasandó vagy már elolvasott, de megjegyzetelendő könyvek. Závada *Jadvígájában* lapozgatok: a szlovák nyelvi anyaga megérne egy jegyzetet. (Elgondolkodtató, hogy a magyar-szlovák kétnyelvűségéből következő speciális intertextuális pluszokat a szlovákai magyar írók, Zavadához hasonlóan, miért nem használják ki.) Meg itt van a vitriolos tollú finn Daniel Katz szlovákra fordított *Német disznó kutyája* (*Nemecký svinský pes*), a szlovák Pavol Vilikovský *Krutý strojvodcája* (*A kegyetlen mozdonyvezető*), Tóth Laciék cseh versantológiája, az *Akbilleusz és a teknőc*, Vonnegut *Halálnál is rosszabbja*, Romain Gary *Lady L.*-je (csehül), Benno Barnard *Lyukas világa*. Fel lehetne valamennyit fűzni az irónia, a humor madzagjára. S itt van még Kertész Imre *Valaki mása* is, amelyben ugyan nem sok a jókedv, de a lipcsei hideglelős jelenetbe bele lehetne magyarázni egy kis fekete humort. Vagy inkább az írói identitás legyen a madzag? Milyen érzés tótnak lenni Magyarországon, zsidónak lenni Finnországban, liberálisnak lenni Szlovákiában, német nihilistának lenni Amerikában, francia kurvából lett ladynek Angliában, hollandnak lenni Belgiumban stb.

Augusztus 30. Ma végre elkezdtem írni az előadásomat az Esztétikai Társaságnak. Címe: *Mittel úr és az Északi Ember*. (Mittel úrhoz lásd Wilde *Dorian Gray*-ét, az Északi Emberhez Ady vonatkozó versét!) Ezzel talán sikerül végleg elbúcsúznom Mittel úrtól.

Szeptember 2. Az élet valóban szép (mint a Weöres-versben), az árokparton futkározó kutyák, a napsütés, a fák, az édes-gyönyörű lányok – csak mi vagyunk benne, pontosabban én vagyok benne rút, öreg és beteg. Meghalt Diana, a brit hercegnő, micsoda gyönyörű nő volt!, s meghalt Czibor Zoltán, micsoda zseniális futballista volt! S micsoda kitűnő emberekkel van tele a világ! (Ha kitűnő emberek nézik őket!)

Szeptember 5. Nyelvünk a magán- és mássalhangzóinak megoszlása, aránya szerint a tizedik legdallamosabb nyelv a világon. A finn és az olasz van az első helyen. Meg a görög. A mi arányunk: 42:58. Nem is olyan rossz. Csak az „e” hangunk lehetne kevesebb, hogy a külföldiek számára ne hangozzék a nyelvünk

mekegésnek, kecskenyelvnek. Károli Gáspár a tiszaháti nyelvjárás helyett inkább palóc vagy szögedi dialektusban fordíthatta volna le *anno* a Bibliát, akkor ma az ö-zést és ë-zést is ismerné a köznyelvünk, s nem mekegnénk annyit.

*

Esik az eső. Valószerűtlen ködön szűrődik át hozzám a világ. Megint más gondolkodik a fejemmel. A földön vagyok még?

Szilágyi Márton *Kritikai berek* című tanulmánykötete kapcsán jut eszembe: Péterffy Jenő a századfordulón hiába jött új irodalomelméletekkel, ha nem volt az elméleteihez fogható magyar szépirodalom, mint ahogy, mondjuk, Szentkuthy Miklósnak meg elméletírója, hozzá mérhető kritikusa nem akadt, s így a *Prae* (minden zsenialitása ellenére is) megmaradt zárványnak.

A szépirodalom és kritika ugyanannak a madárnak a két szárnya. S a madár csak akkor repül, ha mindkét szárnya ép. Ma mintha meglenne az irodalmunkban a szárnyaláshoz a lehetőség, de most meg egyszerűben a kritika is s a mű is azt kezdi mondogatni, hogy ő egyedül is maga a madár.

Na, isten neki!

De hová repülhet az ilyen dölyfös szárnyas? A jobbik esetben vissza arra az antik fészekre, amit még literatúrának neveztek, s az írásbeliség minden formáját értették rajta, de a rosszabbik esetben az érdektelenség száraz fájára.

Szilágyi Márton izgalmas (ha lehet egyáltalán egy tanulmánykötet izgalmas!) gyűjteményét még délelőtt olvasgattam, de a fenti aperçuket róla a kétségbeesetten csapkodó emlékezetem csak most sodorja be a tudatomba.

Szalmaszálakat a fuldoklónak.

Szeptember 14. Tegnap Paul Virilio dromológiáját „tanulmányoztam”. Azt mondja a sebesség tudományának az atyja: „*Soha nem érhetjük meg a múltbéli csaták történetét a lovasság, azaz a sebesség figyelembevétel nélkül. Az egész történelem a ló kérdése köré épül.*” Azt hiszem, Viriliónak igaza van: a sebesség körül kell keresnünk a mai világválság, főleg az erkölcsi válság magyarázatát is.

A világ (a technika) sebességpotenciálja végtelen és kimeríthetetlen. Az ember feltalált egy olyan sebességet, amely már jóval meghaladja a saját információ-felfogó, tehát döntéshozó képességének sebességét. A tudás sebesség formájában üt vissza. Most értünk el Isten tűrképességének a határához: „Ha eszel a tudás fájáról, halálnak halálával halsz.”

Ha tudást eszel, sebességet eszel, pillanatonként előződ meg saját magadat, s ha korábban a ló hátán háborúztál s előzted az ellenfelet, most az elektromágneses hullámok hátán magadat előződ, s olyan helyekre kerülsz, ahol már soha nem érheted utol az énedet, tudatodat, akaratodat, ahol nem lehetséges az emberi döntés, s nincs erkölcs, azaz nincs élet.

Szeptember 15. Milyen szép dátum, milyen szép nap, s milyen rút dologról vagyok kénytelen szólni: holnap kolonoszkópia, azaz vastagbéltükrözés vár rám. Búsan nézem a hashajtós üveg címkéjét: *X-Prep*. Számomra, sajnos, már nem X,

nem ismeretlen, nagyon is ismerem, milyen drámának az első jelenete ez az *X-Prep*-es üveg.

Van-e még hónap, amelyik annyira „gyümölcsöző” az irodalomban, mint a szeptember?! Műcímek árulkodnak: *Szeptember végén*, *Elindultak szeptemberben*, *Megszületik szeptemberben* (hja, ez nem jó: „augusztusban születik meg” persze, de ki is?; ahogy emlékszem, nem Christmas, ő karácsony éjszakáján született, mint Jézus), *Szeptemberi szekerek*, *Szeptemberi ábítat*.

Kosztolányiné Harmos Ilona írja a férjéről: „*az én, baláltól és öregségtől – sajnos, joggal – rettegő, gyöngye jellemű uram*”. Aki retteg: gyenge jellemű. Hm! Holnap megpróbálok erős jellem lenni. Én leszek Colonoscopia tartomány Cassiusa!

De hátha csak a „gyöngye jellem” tudja átélni a dolgot magát? Az erős jellem mindig a célt, az eszmét éli, a gyenge a helyzetet, az *X-Prepet*. S a helyzetben képes magát az erős jellemet is megteremteni.

A *Szeptemberi ábítat* „hőse” gyenge vagy erős jellem? „*Csak az élet örök kincsébe binni / s a semmiség előtt még újra lenni. / Ki érleled a tőkén a gerezdet, / én pártfogóm és császárom, vezess, / az életem a sors kezébe reszket, / de lelkem és gerincem egyenes.*” Aki reszketve is a halál fölé akar emelkedni, s a „*semmiség előtt*” alkotásban, munkában kíván „*újra lenni*”, abban erő van. Másfajta erő ugyan, mint a gyakorlati emberé, de erő.

Apropó: miért ír vajon Kosztolányi a hol-helyhatározók helyett következetesen hová-helyhatározókat: „*kincsébe binni*”, „*életem a sors kezébe reszket*”? Mondanám, hogy itt a jambusok parancsára, de ismerek én tőle prózában is ilyen helyeket.

Ez az igazi *X-Prep*, nem a hashajtó!

Szeptember 18. 1998. március 1-jéig le kell adnom a disszertációs munkámat. Milan Rúfus (kitűnő szlovák költő, míg tanított, szlovák irodalmat adott elő) úgy doktorált, hogy disszertációs munkaként elismerték az életművét. Azt hiszem, néhány PhD már az én „életművemből” is kitelne. De úgy látszik, Pozsonyban a „kisebbségi” életműveket más lattal mérik, mint a szlovákokét.

Én pedig disszertációs munkaként juszt is két korábbi tanulmányomat készülnök leadni, kicsit az alkalomhoz alakítva. Mégpedig arról a két „kisebbségi” írónkról, akik már rég kinőttek kisebbségi irodalmunkból: Cselényi Lászlóról és Grendel Lajosról.

Az alakítás során a következő szempontokat akarom hangsúlyozni:

- a két alkotót, a tehetségükön túl, a neoavantgárd, illetve a posztmodern felhajtóereje vetette a „kisebbségi” partokon túlra;

- mindkettő annak a Nyugat utáni revelációnak a jegyében alkot, amely szerint az irodalom a kommunikációnak, pontosan annak a szakadatlan folyamatnak a része, amely során a jelentés jellé s a jel egy más jelentéssé válik vissza (vö. Gadamer: „*a szöveg visszatér a nyelvbe*”);

- Cselényi *Téridő-szonátája* a szöveggé vált nyelvtelenség (Domonkos István *Kormányeltörésben*-jének értelmében), Grendel „trilógiája” (a szerző első három kötete) a szöveggé vált etika (Havel erkölcsforradalmával a háttérben).

Szeptember 20. Mečiar, ha nem olyan barom, amilyen, akkor tízszer is meggondolja, hogy a „lakosságcsere” szót kiejtse a száján. 1947 óta nincs a magyarok számára a magyar–szlovák viszonyban vörösebb posztó ennél, ugyanakkor a jelen nemzetközi helyzetben a „lakosságcsere” az az egyoldalú formája, amelyet 1947–48-ban a csehszlovákok kierőszakoltak, úgyis teljességgel lehetetlen. A felvetés eredménye tehát csak ez lehetett: *Recrudescent diutina Inclytae Gentis Hungariae vulnera...* A szlovák Vezér ürügyet szolgáltatott a magyar politikusoknak az ötven évvel ezelőtti dolgok nemzetközi és hazai megszűntetéséhez, ami – ha azt tekintjük, hogy milyen keveset tud róla a világ (a szlovák világ meg még kevesebbet!) – számunkra nem is jött rosszul. A szlovák nacionalisták számára viszont tökéletes öngól.

*

Levelet kaptam Parti Nagy Lajostól: süt belőle az emberség, a jóindulat, az elismerés. Az érdemi rész: „*Nagyon jó kötet (mármint a Leviticusom, T. Á.), úgy mondanám: finom könyv egy számomra fontos és szeretett terepen... Tér, ami hagyomány, hagyomány, ami nyelv, mely nyelv mégsem csak csupán nyelv, hanem túl ezen... tárgyakból van, nyelvtárgyakból...*” Ez a „nyelvtárgy” kifejezés különösen tetszik nekem: a disszertációs munkám befejezésében én is pontosan azt akarom kifejezni, hogy a tárgy is lehet jel. De a kisebbségi lét „tárgyai” még nem lettek jellé, azaz nyelvvé, „nyelvtárggyá”. A kivétel az elemzett Grendel- és Cselényi-kötet.

Szeptember 21. A rádió *Gondolat–Jel*-adásából: Hollós József pszichiáter írta valamikor a húszas évek elején: Gyermekként mindenki mesehős, álmainál, képzeleténél fogva mindenható. Aki később, felnőttként meg is tudja valósítani a gyermekkori álmait, az valóságos hős, aki meg tudja írni, az író, aki pedig benne reked az álmaiban, arra azt mondjuk, hogy infantilis, esetleg, hogy örült, s tébolydába zárjuk. Nos, fűzi tovább a gondolatait a doktor, minden tébolyda, minden ideggyógyintézet totális diktatúra, meg kellene szüntetni őket, s meg kellene tanulni együtt élni az „örültjeinkkel”, mint ahogy korábban a falu együtt élt a „falu bolondjával”.

Zseniális gondolat volt, csak elfogadni nem akarta senki. Állítólag még Freud is azt mondta a javaslatra, hogy ő bizony nem szereti annyira az örülteket, hogy együtt tudna velük élni. S ilyen szempontból, azt hiszem, valamennyien freudisták vagyunk. Hol van már a tavalyi hó meg a tavalyi falu bolondja! A posztmodern társadalom a „hős” és „író” státusába bújtt örülteket is nehezen viseli. Legszívesebben azokat is tébolydába csukná. S maradnának kint azok, akik egyik státusba sem passzolnak, akik még örültek sem jók: a helóták, a heréltek, a járomba fogott ökrök, a robotosok. Uff!

*

Jelentkezett (telefonon) az Esztétikai Társaság, illetve szervező titkára, bizonyos Lukács Antal úr. Az előadásomat, *Mittel úrról, egy kék füzetről és az Északi Géniuszról* címmel, szeptember 18-i összejövetelükön felolvasták, s állítólag nagy sikere volt. Ahogy Lukács úr mondta: oázis volt az elméletek sivatagában.

Egészen felvillanyozott a beszélgetésünk. Tán épp ez hiányzott a boldogságomhoz: a külvilág visszajelzése. Ha elfelejtik, még a kárókatona is megrühösödik. Hát még az író!

Valahol közölni is kellene a *Kék füzet* szövegét. Közlés előtt ellenőriznem kell egy-két dolgot a *Dorian Gray*-ben. De honnan kaparjam elő?! Törjön el a keze, aki elvitte, s nem hozta vissza!

Szeptember 26. Az éjszaka, álomban azon a hegyen-völgyön kanyargó gyalogúton ballagdtam hazafelé, amelyet gyermek- és ifjúkoromban ezerszer megjártam, s amely a falumat a szomszéd faluval köti össze. Összeköti? Inkább összekötötte. Ki jár ma már gyalog!? Péterfalán (a szülőfalumban) annyi az egy főre jutó autó, mint Pozsonyban. A gyalogutak bevonultak a mesékbe, legendákba, irodalomba. S valószínűleg akkor szakadt meg véglegesen az ember és föld „testi” kapcsolata, amikor a gyalogoló emberből közlekedő ember lett. Ma már a lábunk sem emlékezik a földre. Gaiát szeretni s megtermékenyíteni is csak gépekkel, mesterségesen vagyunk hajlandók. Csoda-e, ha elfordul tőlünk, fellázad ellenünk? Nem tetszik neki az inszeminátor meg a vibrátor.

Szeptember 27. A Berda-legendák szerint a költő étkezés közben mindig jókorákat szellentgetett, a jelenlevők derülésére. Szegény Berda, biztosan neki is baj volt a hasnyálmirigyével, nem emésztett jól a gyomra.

S ezekről a diszpepsziás tünetekről Baka István is tudhatott egyet-mást. „*Keblem kibolt csupán egy árva fing szárnyal belőlem kéménnyről a gólya*” – írja a *Yorick arsch poeticájában*. – S odább: „*aszongyák rólam vulváris vagyok*”.

De: akármennyire is csúcsokra jutott Baka (néhány versében egészen Vörösmartyu magasába), völgyei is vannak a költészetének, s a völgyek legmélyebb pontjai talán éppen a Yorick-versek. S elsősorban a tisztázatlan narrációjuk-retorikájuk miatt: ki mondja például a fent idézetteket? Leginkább a magát vulgarizmusokra kényszerítő Baka mondatja Yorickkal. S így lesznek kétszeresen hiteltelenek. Yoricktól sok, mert kimódolt, modoros, Bakától kevés, mert olcsó.

Mindenesetre ebéd után vagyok, s fölöttem is köröz egy-két árva gólya.

Mi célra vagyunk a világon

Szeptember 29. A könyvespolcaim hátsó soraiban kotorászva a *Dorian Gray*-t kerestem, és a *Szent Antal megkísértését* találtam meg. S már ott tartok az olvasásában, hogy „*Végül a növényeket... nem lehet megkülönböztetni az állatoktól. A szikomorfához hasonló polipfák ágain karok függenek. Antal mintha hernyót látna két levél között: de kiderül, hogy lepke, mely el is repül.*” Szent Antal – Flaubert

közelítésében – író is, s mint minden vérbeli írót, elsősorban az élet billió formája, a lehetőségek végtelene kísérti. A *Szent Antal megkísértését* olvasók egy része azonban valószínűleg nem jut tovább a könyv első oldalainál, mondjuk Sába királynő kísértésénél: „Ó, szép remete. Szép remete! Megszakad a szívem!... Ezen a babiloni szőnyegen... Ölelj át!” Ha Flaubert-nek erről a művéről beszélünk, többnyire a férfit kísértő nőre gondolunk.

Az író legismertebb könyve a *Bovaryné*, a legismeretlenebb a *Szent Antal*... Kevesen olvassák (illetve valószínűleg kevesen olvassák végig), de sokan idézik: legenda lett a regényből. Rejtélyes könyv. Tulajdonképpen megnevezni sem tudjuk: regénynek dráma (szó szerint, hisz nevekkal jelzett dialógusokban íródott), drámának költészet, költészetnek meg (pontosabban: még költészetnek is) túl vallomások.

De ha vallomás a *Szent Antal*..., akkor kinek a vallomása? A világ hívságaival sivatagi remeteségben küzdő Szent Antalé vagy a vidéki magányba húzódó s az íráson kívül minden tevékenységet értelmetlennek tartó Flaubert-é? Valószínűleg az utóbbié.

Flaubert felváltva volt romantikus és realista, hol *Szalambót* írt, hol *Bovaryné*t. Ha romantikus regényt fantáziált, a realizmus csábította, ha elmerült a dokumentarista leírások részleteiben, akkor valószínűleg a fantázia korlátlan szárnyalása kísértette. (Mint a naplóíró, aki alig várja, hogy befejezze a napi történések, adatok rögzítésének penzumát, s a költészet képlékenyebb világába menekülhessen. Onnan meg persze a „életmásolás” kényelmébe vágyik vissza. Aztán néha úgy menekül ki a szorításból, hogy a naplóiban is szabadon alakítja az életét.)

A *Szent Antal*... modern *Visio Philiberti*, a látomások, vallomások, fikciók gótikus-romantikus, teremtés előtti kavargása. Eredetileg, állítólag, volt benne egy realista elem is: a szent disznaja. Szerb Antal szerint viszont mikor az író megtudta, hogy disznót nem Remete Szent Antal tartott, hanem a másik Szent Antal, átfírta az egész könyvet.

Szerintem ez a realista Flaubert eljárása lett volna. Én inkább azt hiszem, hogy az akkor éppen romantikus Flaubert nem szenvedhette a realista disznót, s ezért hagyta ki a könyvéből.

Persze isten tudja! Eggyel több rejtély az egyébként is elég rejtélyes könyv körül.

Szeptember 30. Ma körbefutottam a belvárost. Jártam az Egyetemi Könyvtárban (*Dorian Gray*ük nincs), a Magyar Könyvesboltban a megrendelt tíz *Leviticusból* már csak kettő van. Megnyitották a restaurált Mayer-cukrászdát, a Mihálykapu utca is gyönyörű lett, el sem tudom hinni, hogy ez azonos azzal, amelyben Madách-szerkesztő koromban napjában megfordultam. Kész a Perlicka talponálló is (Duba Gyula „Fürjcskéje”; *A macska fél az üvegtől* című regényében így szerepel a csehó; a szerző a Perlickát – ami „gyöngyöt” jelent – összekeverte a „prepeličkával”). Így születik a „szöveg”, a szövegirodalom. Minden értelmezése – félreértés.

Október 6. Hétágra süt a nap, az ősz csak arról ismerszik föl, hogy rozsdásodnak a fák. Meg a rádió műsorairól: *Október 6* magyar nemzeti ünnep. A természet ezer színnel emlékezik. Van benne piros is, fehér is, zöld is, sárga is, barna is, kobaltkék is. A Gondolat–Jel szerkesztője (Szénási Sándor) viszont az aradi vértanúk sírján kizárólag fekete szalagos koszorút tud elképzelni (értsd: trikolórost nem), mert, úgymond, a „13” között alig volt magyar. S mondja ezt valamilyenféle fals internacionalizmus jegyében, mert hisz ezzel – faramuci módon ugyan, de – éppen ő nemzetieskedik. A trikolór ugyanis 1848–49-ben (és máig) nem a vér szerinti magyarok zászlaja volt, hanem mindazoké, akiknek a magyar nemzeti szabadság eszméje (az idegen hatalommal szemben) szent volt. Sz. S. úr nem hallott talán a szerb Damjanich kiáltványáról, aki fajtestvéreit, a trikolór jelképezte szabadság ellen Bécs színeiben lázadó rácokat kiirtással fenyegette, mondván, hogy kipusztításuk után végül magát is (mint az utolsó rácot) főbe lövi? Az aradiakra akkor emlékezünk hitelesen, ha az eszméikre emlékezünk, s nem azt méricskéljük, hogy melyikben mennyi volt a „magyar vér”.

Én pedig október 6-án már csak azért sem ünnepelek a fekete szín jegyében, mert október 6, akár tetszik Szénási úrnak, akár nem, nekem nemcsak a halál napja, hanem a születése is: az én születésnapom.

Október 11. A rádióban Tolnai Ottó beszél. Érdekesen, élvezetesen, okosan, hitelesen, mint mindig. Azt mondja: azért vagyunk a világon, hogy valahol megérintsük a földet. Egy bosnyák festő barátjának a szerb–bosnyák háborúig minden festménye zöld volt, azt tartották róla, hogy klorofillal fest. Ő maga (a festő) másként magyarázta képeit. Azt mondta, hogy a földet, a fát, a természetet ma már csak képen lehet igazán megérinteni, hogy a valóságban már nincsen, nem létezik természetes zöld szín.

Aztán a csetnikek kisütötték, hogy a festő bosnyák nacionalista, mert a zöld a bosnyákok nemzeti színe, s összetépték a festő képeit; azóta fekete képeket fest.

Nem tudom pontosan, hogy miért, de nekem ez a történet Szénási urat, a rádió szerkesztőjét idézi.

Meg Gál Sándort, a kassai „népi” költőt, aki hatvanéves, s köszöntenem kéne. Írásban, a Népszabadságban. S valószínűleg azt fogom róla megírni, hogy a legelső versei is „a föld megérintései” voltak (ha az „érintés” rosszul sikerült neki, akkor a Tamási Áron-féle szentimentális „otthon-levéssé” laposodott), a most megjelent *Szél* című poémájának az ereztében meg úgy van benne a klorofill, mint Tolnai Ottó festőjének a színeiben.

Ha van a népi irodalomnak túlélési lehetősége, iránya, akkor azt most Gál Sándor mutatja: megérintheetővé írja a földet, a természetet.

Október 12. Na, úgy látszik, egy ideig már nem szabadulok a népiektől: tegnap (negyven év után) megint beleolvastam a *Talpalatnyi földbe*. (Micsoda hülye cím! S milyen zseniális cím volna, ha csak ennyi volna: *Föld*.) Gál Sándor *Éden és Golgota között* című verskötetéhez kerestem a regényben valamit, aztán

érintkező s abból újra és újra megújuló ember ereje, tisztasága, szépsége – ha valahol, akkor itt zeng, énekel teljes erővel. Minden, amit elvesztettünk, amiből kiűztünk, itt virágzik, burjánzik, ágazik buján. (Csak az az utólagosan elrontott vég, persze, csak azt tudnám feledni! De most nem arról van szó.)

A Biblia nagyon kurtán elintézi a Paradicsomot, tulajdonképpen már csak a kiűzetéssel s a következményeivel foglalkozik. Szabó Pál megírta a Biblia első könyve előtti Könyvet, az éden könyvét. S micsoda felháborító igazságtalanság, hogy ez a biblia-emelkedettséggű őslétezés-lexikon teljesen elmerült a feledésben! Mintha soha nem is létezett volna, senki nem emlegeti, nem olvassa. Pedig valószínűleg csak egy ma érvényes kritikai nyelv szükségeltetne a reneszánszához.

Valamikor, még 1968-ban beszélt róla egy kitűnő kritikus először és utoljára érvényesen. Úgy hívták (hívják): Kenyeres Zoltán.

Október 17. Tegnapelőtt itt volt Határ Győző. A Zichy-palotában mutatkozott be. Én a hozzászólásomban azt próbáltam fejtegetni, hogy mennyire manicheista ihletésű a *Golgheloghi*.

Utána ünnepi vacsora.

A Mester olvasta annak idején a Kalligramban a párizsi beszámolómat, benne a Concorde téri kedélyes javaslatomat, hogy fejezzük le a távgyalogló Grendel Louis-t. Ennek kapcsán aztán a sehol sem emlegetett XVII. Louis-ról kezdtünk csevegni.

Győző bácsi megkérdezte: tudjuk-e, XVI. Lajoson kívül ki mindenkit végeztek még ki a Concorde-on? Dantont és Robespierre-t tudtuk. A nyolcvanhárom éves Golgheloghi a többi is elfűjta: Mária Antoinette, Madame du Barry, Charlotte Corday. Az obeliszk meg eredetileg II. Ramszeszé volt, i. e. a XIII. században. 1833-ban került a mai helyére mint Mehmed Ali, egyiptomi király ajándéka.

Mindnyájan (Grendel, Cselényi, Mészáros Bandi, Szigeti Laci is) szájtátva és leforrázva hallgattunk.

Október 18. Borisz Grojsz (Boris Groys), a Nyugaton élő orosz (?) származású esztéta-filozófus írja, hogy a művészetek szabadság- és kalandtermészetét nemcsak a nemzetállamok totális szervezettsége, hanem a posztindusztriális társadalom totalitása is ellehetetlenítheti. Úgymond ma már a krimiregény az egyetlen produktív irodalmi műfaj, mert a mi társadalmi formációinkban a szabadság és kaland kiszámíthatatlansága csak a bűnözésben valósulhat meg. Azaz az eszmék nagy drámája korunkban a „ki a gyilkos?” dilemmájává korcsosult.

*

Kossuth: „*Magyarországot a poklok kapui sem döntendik meg*”. Kossuth forrása Máté textusa: „...ezen a kősziklán építem fel az én Anyaszentegyházamat; és a pokol kapui nem vehetnek azon diadalmat”. Első olvasásra egyik is, másik is a „pokol kapuinak” a megszemélyesítése. Második olvasásra: szándékolt képzavar. Mennyivel erőtlenebb lenne a kép így: Magyarország kapuit a poklok sem dön-

tendik meg. Vagy: Az én Anyszentegyházam kapuin a poklok sem vehetnek diadalmat. A régi stilisztikák hypallege-nak hívták ezt a szintaktikai alakzatot. A megszállottság, az egzaltáltságig fokozódó szenvedély kifejezésére szolgált.

Kossuth a bibliai időkben minden bizonnyal próféta lett volna. De mi lenne ma? A stilisztika tanára? Hogyan valósítaná meg a szabadság és kaland kiszámíthatatlanságát? Bűnözéssel?

Október 26. Hamvas Béla az *Óda a XX. századhoz* című írásában az én lidérces, álomba tűnő látomásaimat is megnevezi: „*A kísértetekről mindnyáján, akik a fizikát csak egy kicsit ismerjük, tudjuk, hogy a legreálisabb lények, még az álomknál is sokkalta reálisabbak. Mindnyájunk közös sorsa, hogy előbb tudjuk, mit fogunk látni, s csak azután látunk.*”

Azaz a kísértet: látomás. Olyasminek az újralátása, amit valaha már láttunk, az agykérgünkben ott a lenyomata, s a meggyötört lelkiismeretünk vagy a tudattalan, úgynevezett éjszakai tudatunk (a rémálmaink) vagy mind a kettő egyszerre előhozza a múltunkból. A kísértetek a múltunk rejtett/rejtegetett bugyrai. A modern és posztmodern ember olyan mélyre süllyesztette őket magában, hogy pszichanalitikus/mélylélekelemző legyen a talpán, aki felszínre tudja őket bányászni.

Gyakran álmodom nagyanyámról, anyám anyjáról. Az egyetlen nagyszülőmről, akit még nekem is megadatott látnom. Sokáig sem apámmal, sem anyámmal (a lányával) nem volt beszélő viszonyban. Nem tudom egészen pontosan, hogy miért. Csak azt tudom, hogy később, mikor már enyhült valamit köztük a feszültség (apám soha nem szólt hozzá), akkor sem jött be a házukba. Megállt az udvaron, esetleg a lépcsőnkre ült/kuporodott, s úgy beszélt befelé a konyhába, anyámhoz. Mint egy nagy, fekete varjú, vártam, hogy egyszer csak felröppen. Volt benne valami boszorkányos. Ma éjszaka egyenesen kísértetnek láttam. Pontosan úgy ült itt, a lakótelepi, második emeleti lakásunk konyhájában, mint ott-hon szokott, a lépcsőnkön. Gubasztott egy sámlin, feketén, s mondta, mondta a sirámaid – E.-nek, a feleségemnek. Istenem, E.-nek! Micsoda két távoli világ találkozott így az én nyomott képzeletemben! Egy sámlin. Néha rám sandított a fekete kísértet, gonoszkodva, hogy figyelem-e, hogy tudjam: nekem mondja ám, amit mond, ha nem fordul felém, akkor is. „Nem akart megdöglenni! Halálra kínozott. Minek él már az ilyen vénség. Miénk lett a hambitos ház!”

Aztán eltűnt a jelenés, s maradt a falon valami nagyon-nagyon piros, idegen kép, s akkor máris sikoltott E., hogy „hol vagy?!” s futottam ki, gatyában, az előszoba tele volt oláh cigány asszonnyal, az ajtó kulcsra zárva előttük, s ők mégis csak jöttek, jöttek befelé. S nekem csak egyetlen dolog járt az eszemben: hová tettem a karabélyomat! Így: a karabélyomat. S még mikor felébredtem is, sokáig bántott a dolog, hogy miért nem találtam meg. A karabélyomat. Hogy legalább egyszer életemben bosszút állhattam volna, halomra lőhettem volna a kísérteteimet!

November 7. Tempora mutantur: nemrégén még a „nagy Lenint” éltettük ezen a napon, ma reggel azt hallottam a rádióban, hogy a szlovákiai magyar pártok Koncsol Lacit fogják „szlovák” köztársasági elnöknek javasolni.

Egyetértek, Lacit az isten is köztársasági elnöknek teremtette. Naiv tisztaságával, nagy műveltségével toronymagasan áll majd a szlovák jelöltek, a Tažkýk, Mečiarok és Schusterok fölött.

Havel, a cseh elnök viszont megint kórházban van. A tavalyi rákos tüdőműtete után most tüdőgyulladást kapott. Úgy tűnik, Csehországban is hamarosan elnökválasztás lesz!

November 8. Válik a Cicciolina–Kunst házaspár. Kunst, a férj (civilben művészettörténész), korábban azt állította felesége „cicciolinájáról” („husikájáról”, azaz nevezzük néven a dolgot: pinájáról), hogy az műalkotás, s komolyan fontolgatta, hogy ki fogja állítani.

Most azt hirdeti, hogy tévedett, giccset ítélt „artefact”-nek.

November 21. 18-án, kedden megvolt az Asszociációban (pontosabban a Szlovákiai Magyar Írók Társaságában, azaz a SZMIT-ben) Gál Sándor születésnapjára ünnepsége. Görömbei András tartott köszöntő előadást, Turczel tanár úr hozzászólt, Gált autodidaktának nevezte, cáfoltam, mondván, hogy Gál mezőgazdasági szakközépiskolát végzett, s földtörténetből, mezőgazdaság-tudományból, kémiából, fizikából rendszerezett tudása van, a mérges kis öregúr kioktatott, hogy irodalomból akkor is autodidakta, nem hagytam magamat, mondván, hogy a panteizmust, a fűszálak, a föld, a monumentális távolságok költészetét Whitman sem egyetemen tanulta, de mikor az ünnepséget követő borozás közben (Doboséknál) az ünnepelt költő Lessinget harmadszor is „Lézingnek” ejtette, már a legzívesebben visszavontam volna a Whitman-analógiát.

Dobos Laci bora viszont változatlanul jó. A fejem, sajnos, így is megfájdult, másnap is fájt, fájó fejjel tanítottam, de tegnap már jó napom volt, Galeotto Marzióról tartottam szemináriumot, a gyerekek is kitétek magukért. Az irodalmi talpnyalás és a posztmodern kontextuális etika témájánál kötöttünk ki.

Az ebéd és a délutáni előadásaim között a „Hóman–Szekfűt” bújtam, s véletlenül sok érdekes adatra találtam benne Bónis Ferenc viselt dolgairól (B. F. életéről és költészetéről szakdolgozatot akarok íratni). Bónis zempléni nemes volt, 1670 decemberében ítélték halálra itt, Pozsonyban, miután Zrínyit, Frangepánt és Nádasdyt már korábban elítélték. Rottal János volt az ítéldbírája. Bónist (a kétezzer perbefogott közül) azért ítélték halálra (s végezték ki Zrínyiékkel egy időben, 1671-ben, csak őt nem Bécsújhelyen, hanem Pozsony Főterén, a többi ezerkilencszázkilencvenötöt felmentették, még egy Drábik Mátyás nevű eszelőst, D. Zsuzsa kolléganőm őst fejezték le), mert ő (és csak ő, az egész nagy Magyarországon) fegyveresen állt ellen a Wesselényi-öszeesküvés szárait felszámoló császáriaknak. Kivégzésére várakozva, a pozsonyi várbörtönben írta *Keserves énekét*:

*Feketített gyásszal beborult magyar nép,
Ha elnézem, benned nincsen egy pontnyi ép*

Az ezerhatszázban és a hetvenegyben,

*A Szent György-bavának harmadik betében,
Pozsony városában, rabságban létemben,
Igy kesergem sorsom s hazámat ügyében.*

November 23. Kisütött a nap, s talán ezért, talán másért, a tudatom is kivilágosodott. Mint a kutya, ha szagot fog: kutatom Petrarca latin nyelvű *Africa* című eposzának könyvtáramban fellelhető nyomait. A szerelmes Petrarcát eleinte (saját korában) – akárcsak a mi Balassinkat – vallásos költőként ismerték (a szonettjeit csak később fogadták el, s váltak azok általánosan ismertté), tudni szeretném, mennyire „istenes” mű az *Africa*. – Már megint tele van a fejem az irodalom és az irodalmi élet haszontalan dilemmáival, mindent csinállok, csak ne kelljen a disszertációs munkámon dolgozni.

November 30. Itt volt Pomogáts Béla, *Irodalom és irodalompolitika* címmel előadást tartott a SZMIT-ben. Vita, érdekes módon, az egykori *Hét évszázad magyar versei* körül alakult ki, nevezetesen arról, hogy miért maradt ki belőle a „szlovákiai magyar költészet”. (A könyvnek az úgynevezett határon túli részét, a *Kitekintést* Pomogáts és Béládi állította össze.) Köztudott, mondta most a vendég, hogy abban az időben (a hetvenes évek végén) az ilyesmi a feljelentgetések szintjén zajlott, szlovákiai magyar berkekből sok levél érkezett a Szépirodalmi Könyvkiadóba, hogy X nem lehet benne az antológiában, mert nyilas volt a nagyapja, Y sem lehet benne, mert ’56-ban „ellenforradalmár” volt, Z tiltakozott a ’68-as szovjet „segítségnyújtás” ellen, Q meg dekadens. Végül Illés Endréék megelégtették Csandáék (Csanda Sándor volt a leghangosabb feljelentő) okvetlenkedéseit, és azt mondták, hogy akkor Szlovákiából ne legyen benne az antológiában senki.

Néztem a most, húszéves késéssel protestálók kivörösödött arcát, duzzadó nyakereit, s arra gondoltam, s egy hozzászólásban, kicsit tapintatosabban, meg is fogalmaztam, hogy az egykori feljelentők levelei és az ő mostani asztalcsapkodásuk között csak annyi a különbség, hogy most nincs instancia, nincs pártközpont, ahová leveleiket címezhetnék.

Az összejövetel végén álltam az ajtóban Cselényivel, jött Turczel kifelé, Cselényi gratulált neki a nyolcvanadik születésnapjához, én is gratulálni akartam, de a mérges kis öregúr (megint csak ezt tudom róla mondani) tüntetően elfordította a fejét. Hirtelen az jutott eszembe, amit Fónod Zoli mesélt róla egyszer: Turczel megkérte az éppen Pestre utazó B. Juditot, hogy javíttassa meg neki (Pesten) az óráját. Judit erről, zsörtölődő mosollyal, így számolt be Zolinak: T. papa is rám bízta a krumpliját. Zoli gyanútlanul elmondta a sztorit T.-nek, hozzátéve, hogy szegény Judit súlyos beteg, s erre a tanár úr, magából kikelve, úgy reagált, hogy „dögöljön meg!” Mármint a súlyos beteg B. Judit.

Bennem is vannak néha gyilkos indulatok, de némely ember indulatai, hogy úgy mondjam, inkompatibilisek, a célon messze túllőnek. S engem ezek a tényekhez nem illeszkedő szenvedélyek, sötét rejtelmek mindig nagyon megzavarnak.

T. tanár úrral, ismeretségünk csaknem fél évszázada alatt, amellet, hogy rengeteg jót is tett velem, nekem is volt (korábban mint diákjának, később mint

közéleti szereplőnek, még később mint kézíratai szerkesztőjének) néhány kellemtelen konfliktusom.

Mindig azt éreztem, amit most, ott, az ajtóban: értetlen zavartságot s nyomban utána fellobbanó ellenindulatot.

December 2. Újra és újra eszembe jut az egyik hallgatóm kérdése: Mi köze Szabó Lőrincnek Gottfried Bennhez? A múlt héten Grendelt helyettesítettem, Szabó Lőrinc *Vezér és TücsökHzene* című verseit elemeztük. Hát mit mondjak? A kérdés számomra is kérdés. A *Vezér* vagy a híres-hírhedt *Semmiért egészen* szinte stirneri individualizmusát tekintve Szabóról valóban nehéz volna azt állítani, hogy – mint Gottfried Benn – „destabilizálja az ént” (Kulcsár Szabó Ernő). A más versekben (például a *TücsökHzenében*) meglévő személytelenség pedig inkább a keleti filozófiák, a nirvána természetben feloldódó „személyessége”.

De általában erről az utóbbi személytelenségről is elmondhatjuk, hogy ezt (akár Babits a „*dal szüli énekesét*” helyzetet) Szabó inkább csak tudatosítja, mintsem a vers strukturáló erejévé teszi. A én-destabilizáció folyamata az ő verseiben nem megmutatkozik (mint G. Bennében), hanem (megint csak K. Sz. E. kifejezésével élve) „tematizálódik”, nála paradox módon az *én* destabilizálja az *ént*. Ez éppen a *TücsökHzenében* a leglátványosabb.

Azonkívül Gottfried Bennben nincs stirneri „rosszhiszeműség” (mint Szabó annyi versében), az ő korai verseiben az Én egyszerűen valamiféle vegytani folyamat, amiről rosszat éppen olyan abszurdum volna gondolni, mint jót. S a „korait” azért kell hangsúlyoznunk, mert a kései verseiben G. B. is más, mint a *Statikus* versekben. A kései Benn-versekben a klasszicizált forma részben a klasszikus Ént is visszahozza.

A trend egyébként Szabónál is ez: Benn korábbi „vegytan-expresszionizmusa” később klasszicizálódik, Szabó korábban a természetbe próbálja oldani az Ént, amely Én a kései versekben szinte vegytisztán válik ki megint a „létből”.

A két költő (K. Sz. E. által felállított és szorgalmazott) párhuzama tehát inkább csak arra szolgál, hogy *különbségeikben* jobban megértsük őket, mintsem arra, hogy egymást magyarázzák.

Gottfried Benn nevével egyébként én valamikor a hatvanas évek elején találkoztam először, egy Fábry-írásban. Fábry (tudja-e még vajon valaki erről a stósz-i Fábry Zoltánról, hogy nem azonos a filmrendező Fábri Zoltánnal?), szóval a stósz-i Fábry, tévesen, a fasizmus elrettentő vállalásaként idézte a Benn-aperçut: „*Aki a strófákat szereti, szeresse a katas(z)trófákat is!*”

December 31. Tegnap bent voltam a városban: a Kalligram, mintha csak tudta volna, hogy így, ünnepek előtt milyen üres a zsebem, meglepett egy nagyobb honoráriummal. Míg a kifizetésre vártam, Szigeti bemutatott Kusýnak. „Maga írta az Osban azt az emlékező írást a régi Pozsonyról? Igen? A magyar Pozsony még mindig előbb, mint a szlovák” – mondta bemutatkozás helyett a sörtehajú politológusprofesszor.

A Nyerges utcában Dubával volt találkozóm, Gyula hozta a '87-es Kontextust, benne a tíz évvel ezelőtti Madách-jegyzetemet (valamelyik nap felhívott Varga

Lajos Márton, írjak a Népszabadságba egy Madách-megemlékezést, gondoltam, elküldöm neki ezt a Kontextus-beli írásomat, de látom, hogy teljesen használhatatlan, mintha nem is én írtam volna, újat kell írnom), szóval ahogy Duba jött velem szembe, félrebillent fejével, kalapban, jellegzetes oldalazó mozgásával, hirtelen azt hittem, hogy Schőne Nácit látom (a régi belváros ismert, azóta már szoborral is megtisztelt jellegzetes, bogaras figuráját). Gyula a Réz utcában lakik, egy ezeréves házban, legendások az antikváriumokat és kiállítási termeket szemlélő sétái, a mai belvárosi utcáknak lassan ő lesz a legjellegzetesebb s legismertebb alakja.

Hazafelé tartván láttam az utcán egy szétfagyott galambtetemet. Darabokban. Külön hevert a két szárny és külön a törzs.

Ennél már tisztességesebb – szinte méltóságos – halála volt annak a varjúnak, amelyik valamelyik nap a bejárati kapunk aljában a mellével-begyével úgy fordult, szorult be a két fal vinklijébe, hogy a csőrét – a fejét felfelé tartva – a falnak támasztotta. Melegért, segítségért könyörögve, de valahogy mégis emelt fővel halt meg.

Ma már az ember sem tud ilyen méltósággal meghalni.

Az ember úgy pusztul el, mint a szétfagyott galamb: darabokra hull az aszfalton.

A Kollár tér egyik padján egy rongyos, vérző arcú, sokmetyőjű hajléktalan fekküdt. Mikor melléje értem, éppen lefordult a padról, pontosan a lábam elé. Olyan furcsa, tárgyilagos érdeklődéssel szemléltem szerteszóródott sok batyuját, gönceit s őt magát, az arcáról leesett piszkos-véres zsebkendőt, mint ahogy tíz perccel korábban a szétfagyott galambot nézegettem.

Apropó, még a varjúhoz: a Népszabadságban olvastam, hogy az utóbbi évtizedekben ezek az eredetileg énekes madaraknak számító tollasok (a varjak énekes madarak!, nofenel!) a mezőgazdaságban végbement, számukra kedvezőtlen változások miatt erősen urbanizálódtak, azaz a szántókról beköltöztek a városokba.

Eszerint már az én varjúm sem közönséges „népi” szárnyas volt, hanem „urbánus” varjú. Azért hordta a fejét olyan magasan még halálában is.

Én is egy urbanizálódott varjú vagyok.

De pusztulni majd valószínűleg úgy pusztulok el, mint egy született városi galamb: darabokra fagyva-hullva az aszfalton.

A születésünk nem részünk, valahol a létezésünkön túl születünk: személyes élményünk nem fűződik hozzá, nem érezzük magunkénak. De a halálunk már a miénk: úgy halunk meg, ahogy éltünk.

Urbánus varjúnak urbánus halál jár.